

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆ
ՅՈՎԶԱՆՆԷՍ ՇԱՅՆԱՉԱՐ

ԽՐԱԳՐԱՏՈՒՆ

ՊՈԼՍ, ՂԱՆԹԻԱ, ԷՍԿԻ ՊԱՆԳ ՕՍՄԱՆԻ

Երկրորդական ուղղակի կամ այլ գրություն
ևս չի դարձուր

Bureaux du Journal HAÏRÉNIK

GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTT.

CONSTANTINOPLE

10 ՓԱՐԱՅ

ՀԱՅՐԵՆԻԻ

ՕՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

ԲԱԶՄԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ			
Պարոյ համար	300	Փուլ	75
Գրություններ	150	Փուլ	40
Գրություններ	300	Փուլ	100
Գրություններ	150	Փուլ	50
Գրություններ	75	Փուլ	25
Ստոր երկիր	300	Փուլ	25
Գրություններ	300	Փուլ	10

Թղթատարի ծախքը Խմբագրության վրայ
[Գրություն փոխարին փոխարին փուլ 4 ընդունուի 115 դր.
փոխարին փուլը 160 դրույի տեղի]

غلطه اسكى باقى عبايد

ميره نيك - فزه نسي اداره سته

ՄԵՐ ՍՊԱՍԱԽՈՐՆԵՐՈՒՆ ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ սպասաւոր մը, որ քիչ լատ գրելու կարողաւ գիտէ, տըր-տունը կը յայտնէ թէ իր տէրը, որ բժիշկ մըն է, զինքը ճամբու-րդած է, լաւ ըլլալով թէ բացա-կալութեանը միջոցին իր յաճա-խորդներէն մին տունը եկած ա-տեն չէ ընդունած հարկ եղած քաղաքավարութեամբ։ Սպասաւոր-ին դժբաղդութիւնը եղած էր անյայտ յաճախորդի մը հանդի-պել որ փոքրիկ թաղի աղայի մը հպարտութեամբ կ'ուզէ եղբոր որ քաղաքավարութիւնը մտնեայ տե-սակ մը ստորկութեան սահմանին, և, փոխանակ ներողամիտ ըլլալու, պէտք զգացեր է գողողութեանը գոհացում տալ սպասաւորը ճամ-բել տալով։

Անշուշտ, այսպիսի դէպքեր ամէն օր կը պատահին, և ներկայ պարագային մէջ ալ հնար չէ գիտ-նալ թէ ո՞ր աստիճան սպասաւորը ամենը էր։ Բայց, բան մը կայ, որուն վրայ ամէն օր խօսակցու-թիւններ տեղի կ'ունենան հայ ըն-տանիքներու մէջ, և այդ ալ, մեր հայ սպասաւորներուն անքաղա-քավարութեան խնդիրն է։ Այս տեսակէտով, գործը կրնայ հա-մարուիլ ընկերական հարց մը, քանի որ բարեկեցիկ ամէն հայ ընտանիք սպասաւորի խնդիր մը ունի անպատճառ, որուն համար սիրտ ու հոգի մաշեցնելու ստիպ-եալ է։ Սա ճշմարիտ է որ յոյն-րէն ընդհանրապէս կը խուսափին, անոնք մեզի կապակցելու ըլլալով նա մասնաւոր իրենց անհատաւոր-մութեամբ, յոռութիւն մը որ վերայ փոխարինել իրենց ճկու-նութիւնը, իրենց քաղաքավարու-թիւնը։ Այս երկու առաւելու-թիւնները, որոնք կը տեսնուին յոյն սպասաւորներուն եւ աղա-խիւներուն վրայ, կատարելապէս կը պակսին իրենց հայ արուես-տակիցներուն մեծագոյն մասին։ Յոյները սպասաւոր կը ծնին, հա-յերը ո՛չ։ Անոնք կը մեծանան այն-պիսի քաղաքներու և միջավայրե-րու մէջ, ուր շատ տարբեր կան զիրենք ճկունութեան և արտաքին քաղաքավարութեան վարժեցնե-լու։ Կղզիի մը յոյն մեծագոյն կը տարբերի Գոնիայի կամ Կեսարացի յոյնէն։ Այս տարբերութիւնը ա-զատաց մըն է որ ծննդավայրը և միջավայրը մեծ դեր կը կատարեն նոյն իսկ լատ սպասաւորներ հա-սնելու գործին մէջ, և, և, մենք ալ այս ցեղաբանական կա-նոնով կրնանք բացատրել մեր հայ ծառաներուն պակասութիւն-ները։ Բայց ասոր փոխարէն, մե-րկները ունին բարոյական յատ-կութիւններ որոնք շատ գնահա-տելի են սպասաւորի մը վրայ։ Եւ այս առաւելութիւններն նկատելու առ-նելով է որ շատ անգամ կը նախ-

ընտրենք առնել հայ անողայ ծա-ռան քան քաղաքավար յոյնը, ո-րովհետեւ կը կանխածինք միշտ թէ մի գուցէ այս վերջինը չարա-չար դործածէ մեր վտանգութիւնը զոր իր վրայ դրած պիտի ըլլանք։ Սակայն, խոստովանելով որ շատ հեղ ախ կը քաշենք յոյն ծառա-ներուն ետեւէն, երբ միտք կը բերենք անոնց թիւրամբ եւ ճը-կուն սպասարկութիւնը, անոնց քաղաքավար ըլլուն ու կեցուած-քը, անոնց մաքրութիւնը եւ ա-նոնց արթնութիւնը։ Հայ ընտանիք-ները որ արդէն տոհմային ազգա-կանութեամբ աւելի եւս հակեալ են հայ ծառաներ ըռնելու, իրենց տներուն մէջ ամենեւին տեղ մը չպիտի բանային յոյներուն եթէ միայն ասոնց այս յատկութիւնն-րէն զգալի չափով մաս մը ու-նենային հայերն ալ։

Չենք դիտար թէ մեր արեւա-կից սպասաւորները երբ որմարան-ներուն մէջ կը հաւաքուին խօսակ-ցելու համար, խորհած ունի՞ն այն տարբերութիւններուն վրայ զոր մենք ահա կը նշանակենք իրենց եւ յոյներուն միջև։ Իմաստունը այն մարդն է որ ինքզինքը կը բարդատէ ուրիշներուն հետ եւ կը ինտուէ ո՞րն է իր պակասութիւնը, ո՞րն է իր յատկութիւնը։ Մերկ-ները պիտի ելլեն ըռն՞ն թէ ամե-նեւին պակասութիւն չունին, պի-տի պնդեն թէ իրենք ալ յոյն-րուն չափ դիտեն ըլլալ քաղաքա-վար, մաքուր եւ արթուն։ Արդէն ըսելու ալ ըլլան, հաւատացող մը չպիտի գտնեն քանի որ ամէն հայ ընտանիք այս վիճակին մասին փորձով ունի իր համոզումը, հե-տեւաբար անգամ մը մտքերուն մէջ թող գնեն սա գաղափարը թէ իրենք չունին պահանջուած չափով ոչ քաղաքավարութիւն, ոչ մաք-րութիւն, ոչ արթնութիւն։ Եւ երբ այս այսպէս ընդունին, այն ատեն կը յուսանք որ կ'աշխատին ամէն օր աւելի ճիշդ մը ընել որ-պէս զի ձեռք ձգեն իրենց պակ-սած այդ առաւելութիւններն ալ։ Բայց դժբաղդաւոր, հայ սպասա-ւորներէն շատերը ամբարտաւան են, չեն ուզեր իրենց վարքէն, լեզուէն բան մը բարեփոխել։ Ամէն արուեստի մէջ այս ինքնահաւանու-թիւնը միակ արդեւն է արդէն յառաջդիմութեան, եւ սպասաւորը չէ որ պիտի կրնայ իր արուեստին մէջ յառաջդիմել միշտ ինքնահա-ւան մնալով։

Եթէ մեծ մասամբ հայ ծառա-ներուն արժանիքն է ըլլալ հաւա-տարիմ եւ տոկուն, իշխելու են սակայն թէ, միայն այս յատկու-թիւններով չէ որ կրնան լաւ տեղ եւ լաւ ամակալ գտնել հայ տը-ներու եւ նամանաւանդ օտար ըն-տանիքներու մէջ, ուր էն խոշոր ամակալները յոյներուն է որ կը տրուին։

Անգլիացի աղախներ երբ իր տիրուհիին գաւաթ մը թէյ կը

բերէ, տիրուհին ուղիղաւ է ըսել «Շնորհակալ եմ»։ Ծառայ մը յար-գանքի անարժան արարած մը չէ ուրեմն, ան ալ կրնայ պատիւ ու յարգ ստանալ որպէս զի մենք ալ «Շնորհակալ եմ» ըսելու պարտաւոր ըլլանք մեր ծառաներուն, պէտք է որ ասոնք ալ յետին աստիճան քաղաքավար ըլլան մեզի հետ թէ իրենց ընտելութեան թէ՛ իրենց կեցուածքով, ինքնապէս իրենց ընդհանուր վարքով։ Ծառան ինքզինքը բարձրացնելու է որ տէրն ալ զինքը բարձրացնէ։ Այս սկզբունքը օղ ընելու են իրենց ակամջին։

Այս ամենուն հետ մէկտեղ, չենք ուզեր արդարացնել բոլոր ծառայի տէրերը, որոնց մէջ կան տմարդիներ, անիրաւներ, որոնք խեղճ սպասաւորներուն ամակալ-ները անգամ անխղճօրէն կ'ուտեն։ Ասիկա ուրիշ խնդիր է։ Տէրով մը անիրաւութիւնը պատճառ չէ որ հայ ծառան ինքզինքը չկրթէ կամ չուղէ կրթել։ Իր կրթութիւնը իր բոլոր կենքերն մէջ պիտի ըլլայ իրեն դրամադուրի մը։ Աղան կըր-նայ գողնալ անոր մէկ-երկու ամ-սակներ, բայց ոչ իր դրամա-դուրը։ Այս դրամադուրը չի գողցուիր, չի յափառակուրէր։ Ա-սիկա թող ձեռք ձգեն։

ՀԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

«Եւ եղաւ որ երբ մարդիկ երկրի վը-րայ շատաւ սկսեցին, ու իրենց աղ-ջիկներ ծնան, Աստուծոյ որդիքը մար-դոց աղջիկներուն գեղեցիկ ըլլալը տես-նելով ամէն իրենց ընտանիքներէն իրենց կնիկներ կ'առնէին» Այսպէս կը սկսի Ծննդոց վեցերորդ գլուխը։

Ս. Գրքի այս կտորը շատ ու շատ վիճաբանութիւններու եւ մեկ-նութիւններու տեղի տուած է, թէ՛ դիտողներու եւ թէ՛ հրեայ ու քրի-ստոնեայ վարդապետներու մէջ։

Գլխաւոր գիտարկութիւնը սա երկու բացատրութիւններուն բուն նշանակու-թեան վրայ է. «Աստուծոյ որդիք» եւ «մարդոց աղջիկներ» որոնք երկու տար-բեր դասեր ցոյց կուտան, որոնց միւ-թիւնը, ըստ այս պատմութեան, ամ-բարեւէ էր եւ անհաճոյ Աստուծոյ եւ անոր բերած է մարդերու ապականու-թիւնը եւ անոր հետեւանք եղող պա-սիփը՝ Զոհեղը։

Հրեական գիրքեր, ինչպէս Թա-րգում, այդ բացատրութիւնները կը մեկ-նեն իրեն «իշխաններու, մեծ աղանե-րու որդիք» որոնք ամուսնացած են ի-րենց մէջ ստորին պայմաններու մէջ գըտ-նուած աղջիկներու հետ։ Այս մեկնու-թիւնը ընդունած են նաեւ քանի մը քր-իստոնեայ աստուածաբաններ, բայց ասիկա անընդունելի կ'երեւայ աւելի լուրջ մեկնիչներու համար։

Եթեմանաւոր թարգմանութեան հին մէկ քանի ձեռագիրներուն մէջ «Աստու-ծոյ որդիները» ի տեղ «Աստուծոյ հրե-տակները» գրուած է եւ կ'երեւայ որ այսպէս էր ալ քանադիան թարգմա-նիչներուն ձեռքը եղած քննարկը։ Ասոր հետեւելով՝ հին եկեղեցական հայերը ինչպէս Ս. Յովսէփոս, Կղզիէն Այլը-սանդրացի, Տերաուգիանոս, Ս. Կիպրի-անոս եւ Ս. Ամբրոսիոս կ'ընէին թէ Ծննդոց գիրքը աշխարհ իշած հրեշտակ-

ներու եւ մարդոց աղջիկներուն միջեւ եղած յանցաւարտ միութեան մը վրայ կը խօսէր։ Հրեաներուն մէջն ալ փիլոն եւ Յովսէփոս նոյն կերպով կը մեկնեն։ Ենթադրել անուշով գտնուած անկանոնա-կան գրքին մէջն ալ կը պատմուի թէ Աստուծոյ կողմէն իրեն պահապան եւ հակող աշխարհ զրկուած հրեշտակները կրնեւ գեղեցկութենէն հմայուած ա-նոնց հետ մեղքի մէջ ինկան եւ ասոր համար բոլորովին երկնքէն վտարուեցան եւ ծնունդ տուին հսկաներու սերնդի մը եւ նոյնպէս շատ մը դեւերու։ Նոր կը-տակարանին մէջ գտնուած Յուդայ Ա-ռաքեալին ընդհանրական թղթին մէջ գտնուած սա խօսքերը այդ գէպքին կ'աւանդեն անշուշտ. «Եւ ան հրե-տակները» որ իրենց իշխանութիւնը չը պահեցին, հապա իրենց բնակու-թիւնը ձգեցին, մշտնջենաւոր կապե-լով խաւարի մէջ պահեց մեծ օր-ուան դատաստանին։ Ինչպէս Սողոմ եւ Գոմոր եւ անոնց բոլորքը եղած քաղաքները՝ որոնք ասոնց նման պոռն-կեցան ընկերներուն արմիքին ետեւէն երթալով, առեւտրի օրինակ կեցեր են՝ յաւիտեանական կրակին դատապարտու-թիւնը ընդունելով»։ Ենթադրեալ հաւանական կ'երեւայ այս մեկնութիւնը, որովհե-տեւ կը զգատ որ «մարդոց աղջիկնե-րուն» մէջ կան անանկներ որոնք կարող են «Աստուծոյ «որդիներուն» ամենէն ստորը դիմէ հանելու։

Բայց Յիսուս բացարձակապէս ըսա-լով հրեշտակները սեռ չունին⁽¹⁾, եւ ա-սոր համար է որ չորրորդ դարէն սկը-նալ, եկեղեցական հայրերը, ինչպէս Կիլիքի Ալեքսանդրոսի, Ս. Յովնան Ուկեղեցական եւ ուրիշներ, նախկին հայրերուն մեկնութիւնը անհեղեղ, խեղճօրէնական, հայնոյական կը զըտ-նեն։ Ինչպէս կ'երեւայ Ս. Հայրերը ի-րարու մէջ շատ քաղաքավար չէին։

Նոր մեկնութիւն մը տալ սկսան, ըսելով թէ Աստուծոյ որդիները Աշխ-տակներուն առաջ եկողներն էին, իսկ մարդոց աղջիկները՝ Կալէի սերունդէն։ Այս բացատրութիւնը ընդունելի դատ-ուեցաւ շատերուն համար, Միջին դարը ընդունեց ասիկա, ինչպէս նաեւ Լու-տեր։

Քննադատները սակայն, ինչպէս Լերոման, Էյլալտ, Շատեր եւ ուրիշ շատեր, նախկին բացատրութիւնը կ'ը-ղուէին, այսինքն թէ Աստուծոյ որդիքը հրեշտակներ են։ Ասոր համար փաստեր կը բերեն Ս. Գրքին այն մասերէն ուր «Աստուծոյ որդիք» իբրեւ հրեշտակ գործածուած է, ինչպէս Յովնան մէջ⁽²⁾։ «Արդ մէկ օր մը Աստուծոյ որդիք գա-ցին Տէրոջը առջեւ կայնելու, ու ա-ռանաւ ալ գնաց անոնց մէջը»։

Անշուշտ Լերոման, Էյլալտ եւ Շը-նատեր այս առթիւ խնդիր չեն յուզած գիտնալով թէ զուտ հոգեղէն էակներ, ինչպէս են հրեշտակները, կրնային առ-նել մարմնային կերպարանք մը որով ներքի ըլլալին կրնեւ հետ մարմնական եւ բեղմնաւոր յարաբերութիւն մը ու-նենալու։ Ասիկա անանկ ծանր հարց մըն է որ միայն Ս. Օգոստինոսի եւ Ս. Թոմաս Ակուինայի այս խորագիտն-աստուածաբաններ կրնան լուծելու ձեռնհասութիւն ունենալ։

Աստուծոյ որդիներուն եւ մարդոց աղջիկներուն յարաբերութիւնը կը ծնին հսկանք. «Ան օրերը երկրի մէջ հսկա-ներ կային. եւ անկէ ետքն ալ երբոր Աստուծոյ որդիքը մարդոց աղջիկներուն կը մտնէին, որոնք անոնց դասակներ կը ծնանէին, ասոնք ի վաղուց հետեւ զօրաւոր ու անուանի մարդիկ էին⁽³⁾»։

Այս պարագան շատ կը նմանի ուրիշ ազգերու աւանդութիւններուն. «Հսկա-

ները, կ'ընէ Պղատոն, կիսաստուածներ են, քանզի ամենքն ալ ծնած են Աս-տուծոյ մը եւ մահկանացու կնոջ մը սէրէն, կամ Աստուածունի մը եւ մահ-կանացու մարդու մը սէրէն»։ Հերոդոտ եւս զիտել կուտայ թէ այդ կարծիքը եղիպտացիներէն զատ, ամէն փողովոր-մէջ կար։ Երբայական Ժողովուրդ բառը, որ «զօրաւոր մարդ» թարգմանուած տե-սանք վերը, հերոսի նշանակութիւն ու-նի։ Արդ, զօրաւոր մարդիկ կամ ձգ-ղուները հերոսներ էին. հսկաները կամ չեֆէները ինչ էին։ Մեկնիչները կ'ըսեն թէ երկու հասակով մարդիկ էին. Ս. Գրքին մէջ տեղ մը կը կարդանք. «Եւ հոն տեսանք չեֆէները, Ենակին որդի-քը որ չեֆէներէն են. անանկ որ մենք մեր աչքին մարախի պէս երեւցանք, եւ անանկ ալ անոնց աչքին երեւցանք»։⁽⁴⁾

Հոս ալ հիշեցնենք մէջ տարածուած գաղափար մըն է որ կը գտնենք, այ-սինքն թէ նախկին մարդիկը խիստ բարձրաստակ էին։ Յոյներուն մէջ այս մասին շատ աւանդութիւններ կը զըտ-նուէր եւ Հոմերոսի Ոդիսականին մէջ շատ տեղ կը հանդիպենք հսկաներու յիշատակութեան։ Ինքուստ, քաղաքա-բանական աւանդութեան հետեւանք շատ բար-ձրաստակ ու զօրաւոր էին։ Մով-սէս Սորենացիի պատմութեան մէջ ալ Մար Աբաս Կասինայի ընծայուած գը-րութեան ակնարկները կը կարդանք. «Ան-հեղե եւ երեւելիք առաջինքն ի գիցն, եւ աշխարհի մեծամեծ բարեաց պատ-ճառք, որ ի սկիզբն աշխարհի եւ բազ-մամարդութեան։ Եւ ի օրացն հատեալ գրուան ազգ սպայից, անհեղեղ, յաղ-թանդամ մարմնով եւ Վիթիարիք։ Յորոց մին էր եւ յապետութեան հայկ, անուանի եւ քաջ, կորովաձիգ եւ հաս-տադեղն»։

Նախկին հսկաներու մասին այլ եւ այլ ազգերու մէջ եղած աւանդութիւն-ները այնչափ ատաղ ու ծանօթ են որ կարծեմ հարկ չի կայ մի առ մի հոս յի-շել։

Ծննդոց վեցերորդ գլխին մէջ կը կար-դանք նաեւ հետեւեալը. «Եւ Տէրը ը-սաւ. իմ Տոգիս միշտ մարդու վրայ պի-տի չմնայ, վասն զի անիկա մարմին է. բայց անոր օրերը երկրի վրայ հարկը քանի տարի պիտի ըլլայ»։ Ասիկա պա-տիժ մըն է որ Աստուած կուտայ մար-դուս իր անպակասութեանը պատճառաւ, զեռ Զոհեղը չորրորդ։ Մարդուս կեանքը հարկը քանի տարիէն աւելի չպիտի ըլլայ, կը վճռէ։ Բայց կ'ե-րեւայ որ մարդիկ ակամջ չեն դնել իրենց վիճակին, որովհետեւ Տոգիսի Զոհեղը կ'ետը Ում 600 տարի կ'աղ-րի, Արքաքաղ 438 տարի, Սաղայ 433 տարի, Երեմ 486 եւն⁽⁵⁾։ Հակասութիւն անկեղծ է։ Այս խնդիրը բունական նե-ղութիւն պատճառած է աստուածա-բաններուն որոնք մինչեւ հիմա հնարք մը կը փնտռեն այդ կնճառ խնդրին մէ-ջին պատմութիւնը գտնելու ելլելու։ Այս նշանակութիւնը ամենեւեւ չէ անշուշտ երբ ընդունինք որ Ծննդոց գիրքը միակ մարդու մը խմբագրութիւնն է, բայց քանի որ բանաբարութիւնը այսօր տա-րբ արդիւններէ կազմուած է, այդ հակասութիւնը բոլորովին բնական կ'ե-րեւայ։ Պէտք է գիտնալ որ Ծննդոց Զ. գլուխը նշուական բնագրին կը պատ-հանի եւ ԺԱ գլուխը Երեմիական բնա-գրին։ Միայն այս կէտին մէջ չէ որ երկու բնագրիները անհամաձայն են ի-րարու, օր մը երբ ատիժ ունենանք Ծննդոց գրքին վերջնական խմբագրու-թեան մասին խօսելու, պիտի տեսնենք որ շատ աւելի էակաւ կէտերու մէջ այդ անհամաձայնութիւնները կը տիրեն։

Ե. Օ.

(1) Մատթ. Իբ 30, Դուկ. Ի 34.

(2) Յոր Ա. Ե. նաեւ Բ. 1 տես Սաղմ. ԻԲ. 1

(3) Ծննդ. Զ. 4.

(4) Թուոց, ԺԳ. 34.

(5) Ծննդ. ԺԱ. 10-25

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Օրէն օր աւելի կը տկարանայ այն վարը թէ Անգլիոյ եւ Միացեալ-Նահանգներուն միջեւ պատերազմը կրնայ ծագիլ: Հիմա ալ ապահով կ'երևի թէ խնդիրը խաղաղութեամբ պիտի վերջանայ: Այսպէս բոլոր ազգերուն շահը այսպիսի կարգադրութիւն մը կը պահանջէ: Անգլիոյ եւ Միացեալ-Նահանգներուն միջեւ պատերազմ մը պիտի ըլլայ տեղեկական աղետ մը ուսկից սոսկալի կերպով պիտի հարուածին Եւրոպայի ճարտարագործական բոլոր երկիրները: ամերիկեան մեծ հրապարակին առժամաբար փակումը միւս աստիճանի պիտի փոփոխէ այստուցումի եւ խնդրանքի պայմանները որ կարելի չէ անոնց առաջ բերելը: ձախողութիւններուն սահման մը դժեղ: Եւ որովհետեւ երկու ժողովուրդներուն ալ կորովը յայտնի է, երկուքն ալ կը գտնուին մասնաւոր պայմաններու մէջ եւ գրեթէ անկարելի է որ մէկը միւսին տայ այն վճռական հարուածները որոնք պատերազմ մը շուտով կը վերջացնեն, ուստի Եւրոպայի եւ Միացեալ-Նահանգներուն միջեւ առեւտրական յարաբերութիւններու ընդհատումը կարճ ժամանակամիջոցի մը համար չէ որ տեղի պիտի ունենայ, պետք է ամէն կարգի փոխանակութիւններու երկարատեւ զազարում մը աչք առնել:

Պատերազմը մասնաւորապէս ծովային կռուի մը հանգամանքը պիտի ունենայ, եւ Ամերիկացիները չարաչար կերպով կը խառնեն եթէ յոսան որ թշնամութիւններու սկզբնաւորութեանը իրենք պիտի կրնան յաղթութիւն ունենալ: Ամերիկայի Գաղաքական պատերազմը վերջանալէն անմիջապէս ետքը Ամերիկացիները իրենց նաւատորմը կարելի եղածին չափ նուազեցնելու սխալ գործեցին: Ամերիկացիները մէկէն ի մէկ ստեղծեցին նաւատորմ մը որ քաղաքային պատերազմին ատենը մեծ փայլ մը արձակեց իրենց ծովային դուռակին վրայ: Կարծեցին թէ նոյնը պիտի կրնան ընել իրենց քաղաքական կեանքին ամէն պարագաներուն մէջ ալ: Տասնըհինգ տարի առաջ իրենց պատերազմական նաւատորմը հաշուի առնուելու բան չէր, իսկ առեւտրական նաւատորմին ալ գրեթէ անոնով միայն գոյութիւն ունէր: Վաճառականական նաւարկութեան մեծ կերպարանափոխութիւնը, առա-

ջատաւոր նաւին լըւումը, շրջանաւոր փոխադրութեան զարգացումը որուն չմասնակցեցան Ամերիկացիները, զահալիժեցին անոնց ծովային կացութեան անկումը: Եւ երբ ուղեցին նորէն ասպարէզիլնել տեսան թէ տեղերնին գրաւուած էր ու աղէկ բռնուած: Իրենց պատերազմական նաւատորմը կը բաղկանար այլ եւս հին ձև համարուող նաւերէ, որոնք պատերազմական արժանիք չունէին: պետք էր նորէն ստեղծել այն կարգ մը ճարտարագործութիւնները որոնք անհրաժեշտ են ծովային զօրութեան մը համար: Այդ թուականէն ի վեր իշխանութեան գլուխը իրարու յորդորող կուսակցութիւնները վերջապէս հասկցան թէ մեծ աշխարհ մը որ անհուն տարածութիւն ունի եւ երկու ուղիներով ըլլալը զետեղուած է, չէր կրնար ձեռնթափ ըլլալ ծովու դործերէն, չէր կրնար իր նաւային փոխադրութիւններուն համար միշտ օտարին դիմում ընել և միանգամայն իր քաղաքական պահանջներուն համար ի հարկին իր ձայնը լսելի ընել տալու վիճակին մէջ չգտնուիլ: Եւ ասոր հետ երբ Եւրոպայի մէջ ծայրայիտ սպառազինութիւններու մոլորեցումը թիւնը կը տրիւն, Միացեալ-Նահանգներին ալ կը սկսէին մտածել թէ անկարելի էր իրենց զինաթափ մնալ պատերազմական նաւատորմներու յարաճումին առջեւ: Եւ յետոյ, չէ՞ին տեսներ թէ ամենէն պղտիկ պետութիւններն անգամ իրենց վրդովումները կամ փառասիրութիւնները երեւան կը հանէին ստեղծելով նաւատորմներ որոնց համար կործանարար ծախքեր կ'ընէին:

Բայց որովհետեւ Միացեալ-Նահանգները չէին հետեւած պատերազմական նաւարկութեան կրած փոփոխութիւններու շարժումին, ուստի շատ խեղացիութիւն ըրին ու նախ երկարօրէն և մանրամասնաբար ուսումնասիրեցին այդ շարժումը իրենց վերանորոգել ու զանաւորելու համար: Այս նպատակաւ Եւրոպայի մէջ ընդարձակօրէն ըսկան քննել զինուորական նաւարկութիւնները, նաւարաններուն կազմակերպութիւնները և այն ճարտարագործութիւնները որոնք անհրաժեշտ են մարտանաւերու կառուցման համար: Աս ամէնը ընելէ վերը գործի ձեռնարկեցին, և խելացի անօրինութիւններով կրցան ստեղծել նաւատորմ մը որ ինքզինքը աշխարհիս մէջ շատ լա-

ցոյց կուտայ և որ ամբողջապէս Միացեալ-Նահանգներուն մէջ չիւնուած է, ամերիկեան նիւթեղէններով:

Եւ սակայն կարելի չէ որ այն նորաստեղծեալ նաւատորմը կարենայ բաղադրուիլ Անգլիոյ ծովային հզօր զօրութեան հետ: Եթէ Միացեալ-Նահանգները ունին քանի մը մարտանաւեր որոնք կրնան հաւասարիլ անգլիական նմանօրինակ նաւերուն՝ միւս կողմէն ասոնք այնքան քիչ են որ բաց ծովուն վրայ պատերազմի մը ելքը տարակոյսի չենթարկուիր, եւ կռուի ատեն երբեք չեն կրնար վտանգաւորել Անգլիոյ ապահովութիւնը: Ուստի եթէ Անգլիոյ եւ Միացեալ-Նահանգներու միջեւ պատերազմ ծագէր Ամերիկացիները չպիտի փորձէին ծովային ճակատամարտներ ընել Անգլիոյ հետ, այլ պիտի ջանային հարուածել ու ջնջել Բրիտանիոյ վաճառականութիւնը յանկարծ ծովային մեծ ժամանակներուն վրայ վազելով: Անգլիոյ իր առեւտրական բազմաթիւ նաւերը պիտի պաշտպանէր յաճախորդներուն միջոցաւ: Եւ պիտի լսէին արձագանգն առանձին կռիւներու որոնց մէջ յաղթանակը պիտի մընար թիւին: Ան ատեն անգլիական բեռնանաւերը շուտով պիտի լրանէին Աղլանտեան ուղիներով մեծ ճամբաները: Իսկ ապահովաբար նաւարկել ուղղորդելը պիտի մոնէին ուրիշ ազգերու դուռակին տակ: Եւս հարկէն ազատ պիտի ըլլային շատ սրբնթաց նաւերը որոնք իրենց արագ վազքին շնորհիւ աղաւթ պիտի մնային թշնամիին հարուածներէն: Ամէն կերպով այդ պատերազմը միջազգային վաճառականութեան մէջ առաջ պիտի բերէր անհաշիւ տակնուվրայութիւն մը որուն հետեւանքները հաշուել անկարելի է:

Բայց այս կռուին մէջ Անգլիոյ ձեռքերը ծալած պիտի չնստէր, ինքն ալ պիտի ջանար հարուածներ տեղալ հակառակորդին, եւ որովհետեւ արդէն զուշական միջոցներ ձեռք առած է, առաջին օրէն իսկ պիտի կրնար թշնամիին երկրին մօտերն իսկ իր պատերազմական գործողութիւններուն հաստատուն հիմքեր ձգել: Լաւ զինուած նաւարաններ, պաշար եւ ռազմամթերք հայթայթելու սքանչելի կեդրոններ ունի: Միւս կողմէն Անգլիացիները պիտի կրնային քանի մը օրուան մէջ հաւաքել բազմաթիւ մարտանաւեր զորքս պիտի մղէին թշնամիին ծովու:

Զերբ, եւ հաստատուելով խիստ պաշարամեծ պիտի կտրէին հաղորդակցութիւնները աշխարհի միւս մասերուն հետ: Բայց ձեռք առնել հիւսիսային Ամերիկայի ծովեզերքին վրայ այսպիսի ձեռնարկ մը շատ պարտասցեցողիչ պիտի ըլլար Անգլիոյ համար: Անշուշտ անգլիացիները մտերմութեամբ պիտի չանցընէին երթալ հաստատուիլ Միութեան հողին վրայ: նաեւ շատ երկար բարակ պիտի մտածէին ամերիկեան զանազան գետաբերաններուն դէմ բռնութեամբ գործողութիւններ ընելու, վասն զի զանոնք պաշտպանողները յանգուզն կորովային ամերիկացիներ են, որոնք գիւտերու արգասաւոր միտքը անհաճոյ շատ յանկարծականներ պիտի պահէր թշնամիներուն համար:

Այս ամէնուն հետ մէկտեղ Ամերիկացիները գիտեն թէ իրենց երկիրը խռել կտրելի չէ: միւս կողմէն Անգլիացիներն ալ գիտեն թէ Գանատան իր զօրաւոր դրացիներ փորձութիւնը շարժող մեծ պատառ մըն է, եւ թէ այս կղզայրասպան պատերազմին արդիւնքը պիտի ըլլայ թերեւս Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ անգլիական իշխանութեան վախճանը: Եւ եթէ այդ երկիրը սպառնալիքի տակ գտնուի, ի՞նչ օգուտ անգլիացիներուն ծովու վրայ իրենց արմատները տնտեսութիւնը: Դատ ծախքերով եւ մեծամեծ գիւտերով իրենց արմատները պիտի զօրք հանեն Գանատա, բայց եւ այնպէս ամերիկեան արշաւանքին հեղեղին առջեւ չպիտի կրնան առնել:

Իրականութեան մէջ երկու կողմին համար հաւասարութիւն չտիւրեր: Պատերազմը անօգուտ եւ ֆլուսակալ ալ պիտի ըլլայ Անգլիոյ Ամերիկայի առեւտրական նաւատորմը պիտի չվստուի պատերազմէն որովհետեւ կարեւորութիւն չունի: պատերազմական նաւատորմ ալ միշտ խոյս պիտի տայ մեծ հանդիպումներէ որոնց մէջ միշտ ծանր պարտութիւններ կրելու հաւանականութիւն կայ: ուրիշ կարգի գործողութիւններ ընելու պիտի զբաղի, միշտ պաշտպանողական վրայ մնալով, եւ ընտրելով իր ժամը յանգուզն ձեռնարկի մը համար:

Պատերազմի մը պատահականութիւնը այս խորհրդակցութիւնները կը ներշնչէ Եւրոպական թերթերէն ոմանց: Բայց բարեբաղդաբար հաւանականութիւն չկայ որ այդ պատերազմը ծագի: սա-

կայն անօգուտ չէ գէթ վեր ի վեր զարդալար մը ունենալ Անգլիոյ եւ Ամերիկայի միջեւ մենաւարտի մը զանազան պարագաներուն վրայ:

Արտաքին լուրեր

Միւսթեւի - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ
Ե Ի Ա

Անցած չորեքշաբթի օրուան թուականով Լոնտոնէ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն:

Մաքեդոն մէջ հանգործութիւնը հետզհետէ կը տրիւն, ինչ որ շատ դժուար բան մը չէր, վասն զի գրգռումը միայն արտաքին երեւոյթ մը ունէր: օրագիրներն ալ իրենց ընթերցողներուն հաղորդելու ցնցողական հեռագիրներ չունի այլեւս: Գալով անգլիական մամուլի յօդուածներուն, անոնք միշտ չափազանք խոսեմ ունի գրողեցան: Մէկ խոբով շատ աղմուկ ոչնչի կամ ամուրիէն բանի համար:

Սակաւ Գիլիլէնտի յայտարարութեան առաջ բերած միջադէպը բան կը սորվեցնէ: ցոյց կուտայ թէ Անգլիոյ երբ կը գտնուի անանկ հակառակորդի մը դէմ որ անդրադուրի կամքով կը խօսի, ան ատեն իր գոռոցութենէ կը հրաժարի եւ կը հետեւի հանգործ, հաշտարար ընթացքի մը: Ասանկ վարուելու համար ունի շատ մը պատճառներ որոնք բրիտանական պատուին եւ քաղաքականութեանը չեն վնասը: Եւս հետեւեալ են այն մասնաւոր կացութեան զոր ունի Մեծն-Բրիտանիոյ աշխարհիս ազգերուն մէջ:

Ինչ որ Անգլիոյ ուժը կը կազմէ նոր, պէս նաեւ անոր տկարութիւնն է, ի վաճառականութիւնը որ դինքը կ'աղբեցնէ, որ իր զօրութիւնը կը յօրինէ, որ իրեն տուած է իր գաղթականութիւնները եւ կը կազմէ իր անհոկ կայսրութիւնը, այդ վաճառականութիւնը միակ միջոցն է որով կրնայ աշխարհիս մէջ կանգուն ըսնել իր տիրապետութիւնը: Եւ պատերազմ մը, միշտեւ իր յաջող պատերազմ մը Անգլիոյ համար չեւտրական ու սեղանաւորական չեւտրական մը պիտի ըլլայ: Լոնտոն քաղաքը աղէկ գիտեն եւ անոր համար այնքան ուշադիր կը գտնուին Միացեալ-Նահանգները վրաւորող բառ կ'ըսեն: համար:

Վենետիկէն հետ իր դործը կարգաւորու համար Անգլիոյ շատ մը միջոցներու գիւտը պիտի ընէ: Անգլիոյ կան Կիւլանայայի եւ Վենետիկէնէն ջե հեղհեղեղ այնքան սահմանազուրկներ հաստատուած են որ անոնցմէ մէկ վերը վերը գոհացում պիտի տայ Անգլիոյ, առանց վրաւորելու Վենետիկէն: ցիները եւ անոնց զայրացիներու Միացեալ-Նահանգները: Եւ անգլիական ամբողջ մամուլը այնպէս պիտի գտնէ թէ Անգլիոյ տեղի տալով Ամերիկացիներուն կրցած է պահել ու պաշտպանել իր շահերը: Եւ աս ըսելն ալ շատ դժուար է, վասն զի ոչ ոք Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ ճշտապէս գիտէ թէ ո՞ր են այն համաբաւոր սահմանազուրկները որոնք գծուած են 1812ի ջարդաւոր:

ԹԵՐԹՕՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ» (65)

ԳՐԱՎԻԹ ՏԵ ՄՈՒԹԵՐԷՆ

ՏԻՏԱՆԻ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԻ

ԼԻԻՍԻԻ ԵՐԵՎԱՆԻ

Նորատի աղջիկը խնդրեց Բիէր Լանտիէն որ Պ. Վերտիէ տուն գալու պէս իրեն իմացնէ եւ գործավարը խոստացաւ այս ուսումնէրը կատարել:

Ժամը տասնուկէսին ծերունի գործաւորը Լիւսիի սենեկին դուռը զարկաւ:

— Ի՞նչ կայ, հարցուց նորատի աղջիկը:

— Օրիորդ, պարոնը վերադարձաւ...:

— Շնորհակալ եմ, ազնիւ Բիէրս...:

Հիմայ իր սենեակը պիտի երթամ ու զինքը տեսնեմ...

— Անօգուտ է, օրիորդ...

— Ինչո՞ւ... իր սենեակը չէ՞...

— Ո՛չ, օրիորդ... Պ. Վերտիէ տանը

դռնէն իսկ ներս չմտաւ... միայն ինչ լապտեր մը ուղեց եւ նորէն դուռը ելաւ...

— Այս ատեն... գոչեց Լիւսի...:

բայց ո՞ր գնաց արդեօք...

— Պ. Վերտիէ ըսաւ ինձի թէ գիշերը Տէրաի մէջ, իր խցիկը պիտի անցնէ...

— Տէրաի՞ մէջ... կրկեց նորատի աղջիկը: այս բանը քիչ մը տարօրինակ չե՞րեւնար ձեզ, Բիէր...

— Չեմ կարծեր որ սակաւ շատ զարմանալի ըլլայ, օրիորդ... արդէն այս բանը քանի մը անգամ ալ պատահած է Պ. Վերտիէի, ճամբորդութենէ վերադառնալուն...:

— Հօրս կերպարանքը ի՞նչպէս էր...

— Դէմքը միշտ փիւ մը կախ էր... բայց աս գիշերին կը մեկնուի... ոչ ոք կրնայ մէկ ժամուան մէջ եօթնասուն հազար ֆրանքի դուռար մը կորսնցնել: առանց բարոյական ո եւ անախորժ ազդեցութիւն կրելու... Բայց Պ. Վերտիէ շատ անուշութեամբ խօսեցաւ հետեւեւ օրիորդին ի՞նչպէս ըլլալը հարցուց...

Այս վերջին մասը գործավարին եւ իւրեակայած թիւ ստուէ էր: Խնդրեմարդը պէտք կը զգար Լիւսիին հան-

դարեցնելու եւ ձեռքէն եկածը կ'ընէր ասոր համար:

— Շնորհակալ եմ, ազնիւ Բիէրս...:

ըսաւ նորատի աղջիկը գործումը: ուրեմն ես ալ հանգիստ քնանամ: վաղը առտու հայրս կը տեսնեմ...

— Շատ լաւ, օրիորդ... վաղը առտու կրնայ տեսնել... պատասխանեց Բիէր Լանտիէն աշխուժիւ, եւ վրտահեղ թէ Պ. Վերտիէ այնքան անուշութեամբ, այնքան աղապատանքով պիտի ընդունի ձեզ որ, դուք իսկ պիտի զարմանաք... բարի գիշեր կը մղթեմ ձեզ, օրիորդ: Ես ալ երթամ առտոգարանին մէջ պոռոտս ընեմ իմ ամենօրեայ եւ գիշերային սովորութեանս համեմատ...:

Գործավարը հեռացաւ:

Լիւսի, սաստիկ յոգնած, հանուելու, անկողին մտաւ եւ ջանաց կազդուրիլ ըսնի մը մէջ գտնել այն ֆիզիքական ու բարոյական հանգստութիւնը, որու այնքան պէտք ունէր... Բայց չկրցաւ քնանալ... տեսակ մը տարտմ ու յամառ սրտատանջութիւն կը տար իր վրայ, ծայրայեղ յուզում մը կը պարծառէր իրեն եւ չէր թողուր որ

աչերը գոցէ եւ գէթ վայրեան մը մը քալի:

Ժամը տասնըմէկի միջոցին այդ սրտատանջութիւնը աւելցաւ: առանց որոշ պատճառի մը եւ ճամբիտ սարսափի մը փոխուեցաւ:

— Անպատճառ այս գիշեր հայրս տեսնելու եմ... ըսաւ նորատի աղջիկը ինքնին... պետք է որ բերնով ինձի ալ կրկնէ այն խոստումները, զոր Բիէր Լանտիէն ըրեր է... կ'աղէմ իմեւ իմանալ թէ Պ. Վերտիէ համար ո եւ է վրտանդ չկայ եւ թէ ժամանակ պիտի ունենայ իր անսեղութիւնը ապացուցանելու համար...

Լիւսի իր տարակոյսը անմիջապէս փարատելու որոշումը տուածին պէս ըրի մը հանգրաւեցաւ:

Շուտ մը անկողնէն ելաւ, ածապարանքով հագուեցաւ ու պատուհանին մօտեցաւ:

Այդ պատահանը ատաղձարանին լորտիքի պատէն բարձր ըլլալով, հոն-կից կ'երեւնար քարափը, գետը եւ Տէրաի նաւուն մութ կամուրջին մէկ մասը:

Լիւսի անմիջապէս տեսաւ որ նաեւ վրայ բացուած կ'որ լուսամուտէն

բաւական ուժով լոյս մը դուրս կը ցայտէր:

Այդ լոյսէն հասկցաւ որ հայրը տրթուն էր եւ թէ կրնար անմիջապէս հոն երթալով անոր հետ տեսնուիլ:

Կամայ մը սենեկին դուռը բացաւ, որպէս զի չարթնցնէ տիկին Պլանչէն, որ քովի սենեակը կը պատկէր եւ որուն ուժով խոկալը կը լսուէր միջնորմին ետեւէն...

Առանց լոյսի եւ ոտքերուն ծայրը կոխելով՝ սանդուղէն վար իջաւ: տանը դուռը բացաւ, դուրս ելաւ ու սկսաւ բազէն անցնել...

Տանը եւ կառողարան միջեւ գտնուած ճամբուն կէսը հասած էր, երբ լսեց ծանր ոտնաձայն մը, որ գէպի իր կողմը կուգար...

Ուղեց ետ դառնալ եւ չերեւնալ, բայց ժամանակ չունեցաւ: գիշերային շրջապոյղը տաղաւարին քովէն գուրտ ելաւ, ձեռքը գտնուած խոյր լապտերին լոյսը նորատի աղջկան վրայ ցայտեց եւ ծանօթ ձայն մը գոչեց:

— Ո՞վ է ան... կեցի՞ր... ապա թէ ոչ կրակ կ'ընեմ...

Այս խօսքերուն հետ մէկտեղ լսուե-

ՄԻՆԿԵՐ
ԿԱՐԻ
ՀՀՄԱՐԻՏ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐՈՒ
ՍԵՐԱՐԶԻ ՍԵՂ ՀՄԱԳՐՈՑՆԵՐԵՐ ԵՆ
միակ հեղինակուհի, ժ. ՆԱՍԻՍԻԱՆԻ
ՀՀՄԱՐԻՏԵՂԻԲԻ Ի ԳԱՒԱՌԱՍ ԵՒ
Ի Կ. ՊՈԼԻՍ
ԲԵՐԵՆԻՍ, Մեծ փողոց, Կալաթա-Սար
Հիւանդանոցի ղեկավար
Կալաթա, 1. Սինդիկատային, Թիֆլիսի
տուն, 2. Գաղաթեղի մաս, 120,
Շիրազի թրամվային
կայարանին ղիմաց :
ՍԵՐԱՐԶԻ, ՄԻՔԵՆԵՐ, ՀՕՏԱ-ԲԱՂԱ, ՊԵՂ
ԱԼԻ ՃԱՍՏԱՆԵՐ, ԹԻՒ. 11 :
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՅՐԵՆԵՒԲ»